

Munților Bucovinei. Aceștia adăposteau o populație românească foarte rară...”. Huțulii pătrund masiv în Bucovina la sfârșitul secolului al XVIII-lea, din cauza unor conflicte locale, dar și ca urmare a deselor războaie ruso-austriece. De la început se vor stabili în locuri izolate, despădurind terenuri și construind fără aprobarea autorităților române, adeseori intrând în conflict cu acestea.

Astfel, „ei se strecurară peste hotar, azi unul, mâine altul, până ce numărul lor spori la câteva mii de familii...” Datarea precisă a exodului din Galiția Orientală a strămoșilor huțuli este dificil de realizat, datorită caracterului său mixt și aleatoriu, dar și greutatea cu care am putea ilustra azi o demarcare etnică a frontierelor vechilor state ale Europei medievale. Expedițiile militare din arealul galițian ale domnilor moldoveni (Ștefan cel Mare sau urmașii săi – Bogdan III, Petru Rareș, Ioan Vodă) ar fi dus și la o colonizare cu populație de origine ruteană în Moldova.

Această colonizare este consemnată și de primele documente scrise ale vremii, care fie numai întăreau anumite proprietăți, fie atestau doar nemulțumirea locuitorilor regiunii, privind dările excesive impuse de stăpânii locurilor, fără să detalieze un specific etnic local. Este însă singura dovadă despre existența unei vieți de obște incipientă în arealul de azi al huțulilor din Bucovina.

Abia după ocuparea acestei provincii de către austrieci, noua administrație începe să ofere date precise, fiind atestate istoric și primele sosiri masive ale huțulilor (sau huțanilor) în zonă. Anumite hărți, studiile antropologice, demografice și recensămintele vremii confirmă că aceștia au fost lăsați de austrieci să ocupe Valea Bistriței Aurii, văile superioare ale râurilor Moldovița, Suceava și Moldova. Aici și în nordul Maramureșului îi găsim majoritari și în zilele noastre.

Comunitatea huțulă e inclusă într-o mare familie slavă, predominant ruteană și ucraineană². Nu se cunoaște o cauză precisă a migrației acestei populații, din ce în ce mai importantă la începutul secolului al XIX-lea: evitarea taxelor austriece, fărâdelegile comise, obligațiile militare sau presiunea demografică prin suprapopularea regiunii de baștină, Ivano-Frankivsk. În nord-vestul Bucovinei și în Maramureș, nou-veniții au găsit teritorii întinse, împădurite și nelocuite de români. În consecință, „au luat cât au putut”.

În satele de huțuli se vorbește de modul simplu în care primele familii stabileau suprafața de pădure pe care puneau stăpânire: cercul pe care îl putea străbate și închide un călăreț într-o singură zi. Astfel, o familie de refugiați a lăsat 240 ha de pământ, păduri și fânețe în jumătatea de nord a Bucovinei, în timp ce alte familii vorbeau de munți întregi lăsați moștenire de bunici.

La începutul sec. XX pe Valea Sucevei huțulii erau înregistrați în localitățile: Șipot, Izvoarele Sucevei, Moldova Sulița, Breaza de Jos și Breaza de Sus, Benia, Paltin, Ostra, Ciocănești, în unele așezări conviețuind cu români, în altele deținând majoritatea. În prezent la toate recensămintele populației, huțulii se declară români (aceștia au avut două opțiuni, să se declare români sau ucraineni).

Astăzi, în Bucovina românească vetre de civilizație huțulă se întâlnesc pe cursul

² Există mai multe teorii privind apartenența etnică a huțulilor. Conform teoriilor științifice, huțulii sunt reprezentați, ca fiind o subdiviziune a mării familii a slavilor sau o varietate etnografică regională a rutenilor, poziție contestată de unii reprezentanți huțuli, inclusiv din România, care promovează ideea de grup etnic aparte.

superior al râului Moldova – la Breaza³, Moldova Sulița și Izvoarele Sucevei - pe cursul superior al râului Suceava – la Brodina și Ulma - și pe valea Moldoviței – la Moldovița, Paltin, Ciumârna, Rașca, Argel. De asemenea, poate fi întâlnită populație huțulă pe valea râului Suha, în zona localităților Gemenea și Ostra și pe Valea Bistriței Aurii, la Cârlibaba.

Cu securea, pușca și baltagul, aproape complet izolați, huțulii și-au câștigat pe merit faima de oameni ai pădurii, sălbatici, dar mândri și orgolioși din fire, creatori ai unei rase de cai cu calități remarcabile, s-au adaptat perfect condițiilor aspre de mediu.

Comuna Breaza – localitate huțanească

Cadrul geografic

Comuna Breaza, aflată în județul Suceava este așezată pe cursul superior al râului Moldova, acesta fiind sistemul fluvial reprezentativ pentru Obcinile Bucovinei.

Din punct de vedere orografic, Breaza aparține culmii Lucina-Muncel, al flancului extern, care la sud până în dreptul localității Breaza pe distanța de 12 km dispare prin afundare, funcția lui geomorfologică fiind îndeplinită parțial (între Benia și Breaza) de o fâșie de serpentine, lungă de 6 km pe care se înscrie un relief proeminent (vârful Glodului – 1280 m, vârful Păltiniș 1192 m, dealul Goruni – 1164 m).

Breaza este cuprinsă în sens longitudinal pe râul Moldova între pâraul Breaza și pâraul Valea Neagră.

Ulucul depresionar, modelat în rocile mai noi din umplutura siclinalului este evident în acest sector, care împreună cu alte roci dure preiau funcția geomorfologică a acestuia și se impun în relief.

Elementele structural-litologice de pe teritoriul comunei Breaza, ne ajută să înțelegem particularitățile reliefului din această zonă. Adaptarea la structură a reliefului rămâne o realitate.

Hidrografia

Râul Moldova își trage izvoarele de pe pantele sudice ale culmii Alunișului (1295 m), culme transversală larg rotunjită, cuprinsă între obârșiile Moldovei și ale Sucevei. În sectorul Breaza, ca de altfel în întreg sectorul montan, Moldova are bazin asimetric drenând afluenți ca Breaza, Pârâul Negru, Porcescul, Tătarca și Răchitiș.

Moldova face parte din tipul de rețea hidrografică longitudinală, rețeaua hidrografică de aici fiind adaptată la structură și aceasta trebuie înțeleasă ca o coordonată.

Regimul relativ torențial al Moldovei, și albia majoră largă au făcut ca acest râu să nu fie folosit pentru plutărit și pentru alte amenajări hidrotehnice.

Vegetația și fauna

³ Din această localitate am transferat la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” o gospodărie huțulă cu ocol întărit.

Având în vedere poziția fitoclimatică și elementele floristice componente, Breaza se înscrie în etajul molidului. Aici pot fi apreciate cele mai pure, masive și falnice molidișuri din Bucovina și chiar din țară.

Solul de aici și climatul boreal montan asigură molidului condiții oprime de dezvoltare și regenerare și explică supremația lui în proporție de 90-98%. Bradul și fagul apar ca parteneri fără a clătina autoritatea molidului, iar pinul are apariții izolate, mesteacănul apare în mod singuratic. Mai întâlnim scorușul, paltinul, alunul, zmeurul, murul și foarte mult afinul (comparativ cu Obcina Feredeului și Obcina Mare). Pe marginea apelor, apariția arinului este ceva neobișnuit în peisajul local.

Fauna este reprezentată prin mamifere obișnuite obcinilor Bucovinei: lupul, vulpea, mistrețul, căprioara, ursul, cerbul carpatin, râsul etc.

Geneza și tipul de așezări

Tipul morfostructural căruia îi aparține comuna Breaza este cel răsfirat. Răsfirarea s-a dezvoltat pe seama nucleului inițial de-a lungul apei, fie prin înmugurire la capete (în susul și în josul direcției apei) sau prin extindere tentaculară pe micii afluenți ai Moldovei. Este cunoscut faptul că huțului la venirea pe aceste locuri cu multă greutate au fost acceptați să locuiască la un loc cu românii. De aceea ei au lăzuit suprafețe întinse pentru obținerea de suprafețe agricole sau de pășunat. Uneori huțului veniți mai înainte, vindeau locurile lăzuite celor sosiți, chiar lazuri ce nu le aparțineau. De aceea întâlnim dese conflicte cu proprietarii de drept.

Breaza are o desfășurare liniară sau liniar tentaculară (Polinucleară). În afară de desfășurarea locuințelor pe văi, se întâlnesc pe platourile înalte sau pe crestele munților nuclee de locuințe izolate, specifice acestei etnii.

În prezent, comuna Breaza este compusă din localitățile Breaza, Breaza de Sus și Pârâul Negru.

Comuna Breaza poate fi situată în rândul localităților situate pe cursul superior al râului Moldova și pe versanții munților.

Dacă valea Moldovei a reprezentat zona de atracție pentru populația română care s-a așezat aici mai timpuriu, versanții, platourile superioare și pădurea au favorizat împrăștierea populației, aspect specific populației huțule.

Relația dintre vatră și moșia satului a fost și rămâne foarte convenabilă pentru huțuli neremarcați de autorități, deoarece aici așezările temporare se confundau cu așezările de sine stătătoare ale acestei etnii.

Din punct de vedere demografic și în special al densității populației, comuna Breaza se situează între zonele deficitare și zonele echilibrate demografic din județul Suceava, Breaza fiind în zona cu o densitate medie cuprinsă între 20-40 locuitori/km².

Ocupația de bază a locuitorilor din comuna Breaza a fost și este creșterea animalelor, plutăritul și foarte puțin (minimul necesar unei familii) cultivarea plantelor.

Spre deosebire de alte localități cu populație huțulă, aici, creșterea oilor are o oarecare pondere (ocupație ce nu-i caracterizează pe huțuli) aceasta din cauza elementului românesc care a rezistat în permanență până astăzi.

Cadrul istoric și demografic

În arhivele vechiului oraș Seminitz din Ungaria, se află un document ce menționează o mină de argint și exodul lucrătorilor minieri de aici care în anul 1224 au plecat către Breaza. Se mai vorbește apoi, că argintarii din Breaza transportau minereul cu carele la Baia unde se prelucra de către meșterii argintari.

Chiar dacă aici la Breaza a locuit o populație românească, mai puțin sau deloc amintită în documentele medievale, totuși, istoria localității este cunoscută mai bine odată cu imigrarea huțulilor și așezarea lor aici.

Huțulii au pornit din Carpații Orientali, imigrând pe valea Ceremușului până la Vijnița și lateral pe valea Putilei, ajungând până în zona munților Bucovinei. Trecând prin pasurile Plosca, Izvor, ei se vor așeza în bazinele hidrografice ale Sucevei, Moldoviței, Suhai și Moldovei ajungând și la Breaza.

Nu se cunoaște data exactă când primul val de imigranți huțuli s-au stabilit aici, dar este cunoscut faptul că ei penetrau în Bucovina încă din anii 1691 – 1699 în urma incursiunilor regelui polonez Sobieski, cel care ordona din Câmpulung ca „moldovenii să rămână în casele lor și să primească garnizoana leșească”.

Este sigur că patria de baștină a huțulilor din Breaza este Galiția, loc unde huțulii nu doreau să se mai întoarcă, din cauza traiului mai greu (zilele de robotă mult mai multe decât în Moldova, persecuții și constrângeri religioase, iar după ocupația austriacă, serviciul militar este de peste 20 de ani). La venirea huțulilor pe valea Sucevei, ei au găsit aici o populație românească nu prea numeroasă, care trăia în special în așezări de vale.

Localitatea Breaza apare cartată împreună cu Breaza de Sus pe harta Buschel întocmită de austrieci în primii ani după ocupație. Din acest document cartografic ne putem face o imagine despre densitatea redusă a populației din Obcinile Bucovinei.

Huțulii din Breaza s-au așezat mai târziu decât în alte părți ale Bucovinei. În documentația scrisă a hărții Buschel această localitate nu este prezentă, populația de aici nefiind luată în considerație. Se pune totuși întrebarea dacă această populație, care în aparență a conservat slavismul lingvistic, cum a abordat în limbajul ei o seamă de cuvinte românești, cu multă ușurință și de unde le-au învățat la început. Sigur este că huțulii au găsit aici români cu care au conviețuit chiar în condiții de expectativă și de suspiciune, când cel mai ciudat lucru este „că românii le pricepeau limba fără să o poată vorbi, iar huțulii pricepeau la rând limba română” – după cum scria Eminescu, călător în Țara de Sus a Moldovei.

În afară de cauzele imigrării huțănești în Bucovina mai adăugăm desele conflicte interne din Polonia dintre care răscoala haidamacilor din 1768, urmată de războiul rusoturc dintre anii 1768-1774⁴, eveniment după care huțulii „nu voiesc, nici nu doresc să se întoarcă la stăpânii lor legali din Galiția”.

Despre huțulii de pe valea Moldovei avem documente care-i arată, spre deosebire de rutenii de la șes, că erau „zvelfți, sprinteni, războinici, deștepți, călăreți pe micii cai, care pasc iarba și iarna ce o descoperă cu copitele de sub nea, cu vorba ei sunt un neam interesant, deși inferior”.

⁴ Nistor Ion, *Românii și rutenii în Bucovina*, București, 1915, p. 37.

În anul 1876 localitatea Breaza avea o populație de 1233 de suflete și o suprafață de 13 899 jugare.

La începutul secolului al XX-lea, Breaza era o comună rurală ce făcea parte din districtul Câmpulung, având o populație de 1672 locuitori huțuli greco-ortodocși, dar care vorbeau și limba română și o suprafață de 79,99 km². Acum Breaza este alcătuită din cătunele Benia, Cocoșul, Dealul Glodului, Măgura, Porcescul, Runcul și târlele Făgetu și **Răchitiș** (Răchitiș este locul de unde am adus gospodăria huțulă cu ocol întărit).

Arhitectura huțurilor

Huțulii, mari iubitori de libertate, aveau casele răzlețite pe culmi de munte, astăzi le mai poți admira doar în incinte de muzee etnografice în aer liber.

Casa (horoma) huțulă este, în general, din două camere, una de locuit și o cameră curată sau camera frumoasă și o tindă mediană. Uneori în spatele casei se află cămara, situată sub același acoperiș și având intrarea din tindă sau partea laterală a casei, de obicei prin camera de locuit. Construcțiile anexe: grajdul pentru vite, camera de haine și alimente (numită clichî, clit sau comora), adăpostul pentru oi, coliba pentru afumat carnea și alimentele, etc., se desfășoară în jurul casei. Anexele sunt dispuse ordonat și neordonat în spațiul curții, delimitat de garduri obținute din răzlogi. Alteori, însă, anexele sunt dispuse de jur-împrejurul casei, unele în continuarea altora și legate între ele prin porțiuni de gard înalt, confecționat din bârne și acoperit cu draniță. Tipul acesta de gospodărie, rar păstrat în Carpații Nordici, preferat de huțuli, este cunoscut sub numele de gospodărie cu ocol întărit.

Gospodăria cu ocol întărit, aparținând etniei huțule este specifică tipului de așezare risipită pe înălțimi și reflectă adaptarea unor comunități umane la condițiile de mediu.

Gospodăria huțulă cu ocol întărit din localitatea Breaza, județul Suceava, achiziționată de Muzeul Național al Satului

Situată în cătunul de pe dealul Răchitiș la cota 1200 m, gospodăria cu ocol întărit din comuna Breaza a aparținut huțului pe nume Gheorghe Procopiuc⁵. Gospodarul și-a întemeiat locuința și acareturile cu forțele proprii la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Întreaga gospodărie este ridicată cu material din pădurile din apropiere, arhitectura din lemn din această provincie românească fiind justificată în primul rând de bogăția masei lemnoase, de unde și expresia că „de nu ești atent îți crește bradul în pălărie”. Aici materialul de construcție a fost cândva la îndemâna oricui, mai ales într-o societate tradițională de tip autarhic. La demontare am constatat că 80% din masa lemnoasă o constituie pinul⁶, restul fiind lemn de molid.

Casa de locuit cu acoperiș în patru ape, cuprindea în plan prispa parțială închisă,

⁵ Procopiuc a devenit o legendă în zonă, deși decedat de multă vreme, memoria colectivă a păstrat multe informații despre acest huțul.

⁶ Mărturiile orale ne relatează că, huțulul puternic, cu două perechi de boi, a cărat singur lemnul de pin pentru construirea casei, de la aproximativ 1000 m depărtare.

camera de zi, camera curată, cămara.

În spațiul bucovinean, spre deosebire de alte zone românești, nu s-au semnalat instalații de încălzire în tindă, tinda rămânând în permanență un spațiu rece. Totuși, începând cu secolul al XVIII-lea apar și unele excepții, doar într-o zonă limitată în care au penetrat și s-au localizat huțulii veniți din Galiția și Pocuția. În locuințele huțanești de tip tindă-cameră, în tinda de mari dimensiuni față de cea românească, se întâlnesc vetre rudimentare, circulare cu cujbă, loc unde într-un colț se prepara hrana pentru animale sau chiar hrana oamenilor. Aici locuința a suferit transformări în lungul curs evolutiv, nefiind prevăzută cu tindă, având o rezolvare mai interesantă, prispa parțială este închisă, iar intrarea în ambele camere se face direct din prispă. Camera de zi este prevăzută cu o cămară.

Grajdul pentru vite și cai, compartimentat în două încăperi⁷, are la capete adosate ocolul vițelilor și ocolul oilor, prevăzut cu țarc. Creșterea animalelor ca ocupație principală este ilustrată de dimensiunile grajdului (peste 14 m lungime), numărul mare de iesle și podul amplu pentru depozitarea furajelor. Planul gospodăriei mai înscrie șopronul pentru lemne și șopronul pentru depozitarea săniei (sanceul), carul, plugul și eventual sania de plimbare.

De ambele părți ale casei, pe laturile înguste se află câte o șură, de asemenea pentru depozitarea uneltelor și spațiu pentru păstrat lemnele de foc în iernile geroase. Toate aceste construcții erau completate de un gard tip zăplaz, confecționat din bârne și streșinit cu draniță, gospodăria fiind prevăzută cu două intrări; o poartă în dreptul intrării în casă (care nu s-a mai păstrat, dar se vedea locul după tutorii ce au rămas în pământ, restul stâlpilor erau depozitați în una dintre șuri) și o poartă masivă de acces. Izolarea și depărtarea de alte gospodării, prezența animalelor sălbatice în pădurile din jur, duc la constituirea unor gospodării întărite, fără drumuri de acces, cu curți închise pe toate laturile, care capătă un caracter neobișnuit, altul decât cel regulat, geometric al gospodăriilor românești sau germane, ele putând avea mai mult de patru laturi, în funcție de teren, apropiindu-se de forma rotundă⁸.

În mijlocul ocolului se află fântâna cu zidărie circulară din piatră și schelet din patru stâlpi, ciutură și acoperiș.

Organizarea interiorului

Organizarea interiorului locuinței se caracterizează prin abundența țesăturilor de interior, lăicere și covoare fixate pe pereți și mobilier de lemn.

Interiorul casei prezintă puncte de greutate marcate de patul cu zestrea clituită până în tavan, laițele masive, masa, blidarul lucrat artistic, având totodată și registre decorative desfășurate pe verticală, cum ar fi cele ale laițelor, patului, lăzii de zestre, al păretarelor și lăicerele ce împodobesc pereții, al năframelor, icoanelor, colțarului și

⁷ A mai existat o a treia încăpere prevăzută pentru depozitarea hainelor, care a fost modificată de proprietar, probabil din cauza numărului mare de animale, extinzându-se unul dintre grajduri.

⁸ Stahl Paul H.- Paul Petrescu, *Gospodăria românească cu ocol întărit*, în "Studii și cercetări de etnografie și artă populară", București, 1965, p. 213.

blidarului. Lângă perete sunt dispuse laițele din lemn și îmbinate cu „căței” în unghiuri drepte, piese de mobilier a căror folosință se pierde în trecutul foarte îndepărtat.

O notă particulară a specificului camerei de oaspeți o aduce patul ticsit cu țeșături și perini suprapuse.

În colțul format de pat și o laiță sau chiar pe laiță este așezată lada de zestre. Piesa de mobilier de prim ordin funcțional și artistic, lada de zestre a constituit, prima obligație dotală a miresei, determinată fiind de mijloacele materiale ale familiei, în timp cunoscând adaptări conform noilor cerințe. Din punct de vedere ornamental, la lada dulgherească întâlnim viziuni artistice diverse, privitoare la decor, unele în care domină reprezentări antropomorfe sau rozete compuse în tonuri de culori sobre (de obicei bicrome), obținute prin bățuire și altele ale decorului strict geometric, obținut prin combinații de linii, semicercuri, rețele de romburi, triunghiuri.

O piesă nelipsită din casa cea mare este blidarul pentru păstrat străchinile (blidele) așezat pe peretele din dreapta ușii, piesă valoroasă atât prin modul de ornamentare, prin traforare, crestare, cât și prin compartimentarea pe orizontală, având și două sertare la capete.

Lăicerele ce acoperă pereții, ștergarele și năframele de un puternic efect decorativ, dau acestei încăperi un aer festiv și ospitalier, aspect vizibil și astăzi în unele sate.

Sistemul de încălzire și preparare a hranei este compus din două sobe masive din cărămidă, despărțite de peretele median. Soba din camera de zi este prevăzută cu plită metalică, cuptor pentru pâine și *rulă* (un cuptor de dimensiuni reduse).

Locuința contemporană are cu totul altă organizare interioară, conform noilor cerințe ale vieții moderne: mai multe încăperi, mobilier diversificat, în funcție de starea materială a proprietarului, iar gospodăria are în componență chiar ateliere, magazii sau garaje, luând locul acareturilor de altădată ce ilustrau ocupația de bază - păstoritul.

Materiale și tehnici de construcții

Întreaga gospodărie este ridicată cu lemn masiv de molid și pin, cioplit în patru fețe cu îmbinare în *coadă de rândunică*. Pentru păstrarea căldurii în iernile grele, bârnele grajdului sunt căptușite cu mușchi de pădure. Tălpile masive ale grajdului sunt fixate pe o temelie joasă din piatră de carieră. Casa se ridică pe un soclu de piatră de carieră, ușor fasonată, fixată cu liant de pământ. Pereții casei sunt tencuiți cu mortar din var și nisip, fixat pe ceruială din șipci de rășinoase.

Învelitorile acoperișurilor sunt din draniță de molid, bătută la două rânduri, pe grajd cu lungimea de 0,80 m, iar pe casă cu lungimea de 0,60 m. Starea de conservare a complexului arhitectural (cu excepția zăplazului și porții din fața casei) este bună, 80% din materialul lemnos fiind recuperat.

Încheiere

În urma celor relatate, putem concluziona, ca rezultat al unui dialog permanent dintre comunitățile huțule și mediul în care au trăit, că gospodăria cu ocol întărit este un element definitoriu pentru conturarea unui specific etnic local, ca cea mai autentică gospodărie pastorală din Bucovina, neîntâlnită nici la români sau la alte etnii de aici.

Cercetătorii înclină să creadă⁹ că, huțulii au dezvoltat în Bucovina un tip de gospodărie, cu care au fost familiarizați din locurile lor de baștină, dat fiind că și pe pământul polonez locuit de huțuli se întâlnesc asemenea complexe gospodărești¹⁰. Încă din secolul al XVIII-lea gospodăria cu ocol întărit a avut o mare frecvență, ea aparținând celor ce au ocupat suprafețe întinse de munte, departe de vetrele satelor din vale, întâlnindu-se până către începutul secolului al XX-lea și chiar mai târziu.

Gospodăria huțulă cu ocol întărit din Breaza, transferată și aflată în curs de restaurare la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” pe alea minorităților, conform proiectului tematic, este prima de acest gen în muzeele în aer liber din România.

Bibliografie:

Bănățeanu, Tancred, *Arta populară bucovineană*, Suceava, 1975.

Butura Valeriu, *Etnografia poporului român*, Cluj, 1978.

Idem, *Străvechi mărturii de civilizație românească*, București, 1989.

Camilar Mihai, *Arhitectura populară bucovineană – Planimetrie, sisteme constructive și elemente de decor*, în „Datini”, nr. 5 (10 - 11), București, 1994.

Camilar Mihai, *Huțulii din Bucovina și arhitectura lor tradițională. Casa veche huțănească*, în „Datina”, an VIII, nr. 29, decembrie, 2000.

Camilar Mihai, Camilar Maria, *Contribuții la cunoașterea gospodăriei tradiționale huțănești din Bucovina*, Marisia – Studii și materiale, XXVIII, Etnografie – Artă – Artă Populară, Fascicola 2, 2005.

Dunăre Nicolae, *Contribuții la datarea gospodăriei cu ocol întărit la români*, în Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară, București, 1966.

Eminescu Mihai, *Opere complete*, Iași, 1919, p. 390 – 392.

Nistor Ion, *Românii și rutenii din Bucovina*, București, 1915.

Nistor Ion, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Cernăuți, 1934.

Stahl Paul H.- Paul Petrescu, *Gospodăria românească cu ocol întărit*, în „Studii și cercetări de etnografie și artă populară”, București, 1965.

Goberman D. N. *Iskusstvo gutzulov*, Moscva: Sovetskii hudojnik, 1980.

⁹ Camilar Mihai, Camilar Maria, *Contribuții la cunoașterea gospodăriei tradiționale huțănești din Bucovina*, Marisia – Studii și materiale, XXVIII, Etnografie – Artă – Artă Populară, Fascicola 2, 2005, p. 144.

¹⁰ Dunăre Nicolae, *Contribuții la datarea gospodăriei cu ocol întărit la români*, în Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară, București, 1966, p.62.

